

Sakralna zbirka Leandera Brozovića i Muzej grada Koprivnice

DRAŽENKA JALŠIĆ ERNEČIĆ

Rad obrađuje predmete iz najranijeg razdoblja muzeja i djelovanje osnivača, prvog kustosa i ravnatelja Muzeja grada Koprivnice dr. Leandera Brozovića. Temelji se na analitičkom inventaru sakralne zbirke utemeljene u prvim danima postojanja muzeja, najranijim muzejskim akvizicijama i dokumentaciji koju je u formi dnevničkih zapisa Brozović vodio i prije službenog osnivanja muzeja 12. studenog 1945. godine. Analitički inventar sakralne zbirke sadrži osnovne podatke o vremenu prikupljanja i porijeklu, što je osnova muzejske djelatnosti koja prethodi pripremi muzejskog materija za prvi stalni postav Muzeja grada Koprivnice 1951. godine. U Brozovićevom slučaju taj je proces trajao nešto više od sedam godina. Najranija terenska istraživanja nepokretne i pokretne kulturne baštine, s posebnim naglaskom na umjetnine i povijesne spomenike (koje je Brozović provodio za potrebe komisije, ali i budućeg koprivničkog muzeja) spominju se u vrijeme Drugog svjetskog rata i prvim poslijeratnim godinama, kada je sa zagrebačkim konzervatorima (Artur Schneider, Tihomil Stahuljak, Anđela Horvat, Ljubo Karaman i dr.) na terenu sudjelovao na evidenciji, inventarizaciji i fotografiranju spomenika kulture na području Kotara Koprivnica. Na temelju zapisa Leandera Brozovića i Tihomila Stahuljaka na fotografijama iz 1941. i 1943. godine, evidentno je kako je muzej prije muzeja postojao kao koncept već u vrijeme Drugog svjetskog rata.

Ključne riječi: Leander Brozović, muzej i zbirka, terenska istraživanja, akvizicije, najstariji fundus muzeja, zaštita, restauracija

---

1. Uvod

Povijest predmeta, pretraživanje starije dokumentacije i arhiva muzeja, povijesna istraživanja o svakom pojedinom predmetu posebno su važna prilikom donošenja odluke o njegovoj sudbini u muzeju kojeg su kolektivni zaborav i stanje gurnuli na marginu i etiketirali *efemerim* i manje bitnim. Nepoznavanje osnovnih podataka o predmetu koji se nalazi u muzeju (inventiran ili neinventiran), determinacije, konteksta i sadržaja, izgubljeni inventarni broj i zagubljena muzejska dokumentacija (uklju-

čući i rukom pisane bilješke na papirićima) na putu muzejskog sjećanja korak su u gubitak dijela kulturne baštine. Svaki mali, na prvi pogled nevažni korak na putu muzejskog zaborava, korak je u brisanju identiteta i u cjelokupnoj slagalici u određenom trenutku može biti od presudne važnosti. Promjenom pristupa temi, društveni odnosi i istraživanje sadržaja najčešće dolazi do promjene percepcije, a s njom se mogu promijeniti i rezultati istraživanja. Iz tog je razloga, osim redovitih revizija muzejske građe i muzejske dokumentacije, s vremena na vrijeme potrebno napraviti novi *Analitič-*

ki inventar muzejske zbirke i provesti dodatna istraživanja koja, osim novog pristupa promatranju muzejskog predmeta, moraju uključiti i recentna stručno-znanstvena istraživanja i literaturu, nove metodologije i pomoćne znanstvene discipline, u ovom slučaju primijenjene na područje sakralne umjetnosti s naglaskom na preventivnu zaštitu, pripremu i planiranje cjelovitih konzervatorsko-restauratorskih radova na drvenim oltarnim skulpturama i oltarnim slikama koje čine veći dio muzejskih predmeta koje je između 1945. i 1962. godine za sakralnu zbirku Muzeja grada Koprivnice akvizirao Leander Brozović. Zbirka sakralne umjetnosti jedna je od najstarijih muzejskih zbirki i sadrži pedesetak slika i isto toliko polikromirane drvene oltarne skulpture 17. i 18. stoljeća koja je prikupljena od pojedinaca ili s crkvenih tavana. Crkvena umjetnost izvan sakralne upotrebe akvizirana je terenskim istraživanjima kulturne baštine, o čemu postoje terenske bilješke (Anđela Horvat), dnevnički zapisi (Leander Brozović) i dokumentarne fotografije zatečenog stanja sačuvane u fototeci Muzeja grada Koprivnice i fotodokumentaciji nekadašnjeg Konzervatorskog odjela u Zagrebu. Kao cjelina pokretne sakralne baštine primjer je provincijalnih umjetničkih dometa u koprivničkoj Podravini u *razdoblju između gotike i baroka*, visokog i kasnog baroka u kojem nakon jenjavanja turske opasnosti dolazi do obnove crkvene umjetnosti.

Manji dio slika i skulptura iz zbirke sakralne umjetnosti izložen je već u prvom¹ stalnom postavu Muzeja grada Koprivnice 1951. godine, uglavnom oltarne pale i dijelovi oltara Svetog Florijana. Isti predmeti bili su izloženi u drugom² i trećem³ stalnom postavu, u mikroklimatskim uvjetima koji nisu bili kontrolirani i prilagođeni osjetljivom materijalu 17. i 18. stoljeća. U vrijeme neposredne ratne

opasnosti Domovinskog rata 1991. – 1995. godine, cjelokupna muzejska građa, pa tako i slike, skulpture i oltarna arhitektura iz zbirke sakralne umjetnosti, bili su pohranjeni u podrum Muzeja grada Koprivnice. Neprimjereni uvjeti i elementarne nepogode (podrum je u više navrata plavljen) dodatno su utjecali na propadanje medija, polikromije i pozlate koja se prilikom sušenja počela ljuštiti te odvajati od drvene podloge i platna. Zapravo se radi o indirektnim ratnim štetama na pokretnim kulturnim dobrima nastalim uslijed loše tehničke manipulacije i vlažnih podrumskih spremišta u kojima se muzejska građa čuvala u neprimjerenim mikroklimatskim uvjetima. Godine 1995. predmeti iz sakralne zbirke Muzeja grada Koprivnice bili su u izrazito lošem stanju i trebalo je neodgodivo utvrditi i dokumentirati zatečeno stanje svake pojedine slike i skulpture te pokrenuti istraživanja i osmisлити plan konzervatorsko-restauratorskih radova, procjenu troškova i program višegodišnje zaštite muzejskih predmeta i zbirke kao cjeline. Procjena konzervatorsko-restauratorskih radova bila je izuzetno zahtjevna i ne bi bila moguća bez savjeta i smjernica starijih kolega i suradnika iz muzejske zajednice, među kojima su posebno važni (nabrajam ih redoslijedom uključivanja) bili Želimir Laszlo, Branka Šulc, Stanko Staničić, Doris Baričević, Nela Tarbuk, Denis Vokić i brojni drugi, prije svega licencirani konzervator-restaurator Velimir Ivezić, koji je 2002. godine, uz autoricu ovog članka, utvrdio strukturu⁴ i dao konačni formalni oblik *Studije slika i skulptura iz sakralne zbirke Muzeja grada Koprivnice i Plana, programa i troškovnika konzervatorsko-restauratorskih radova*. Godine 2003. na temelju *Plana i programa zaštite sa-*

1 1951. – 1963.: prvi stalni postav, autor koncepcije dr. Leander Brozović.

2 1964. – 1973.: drugi stalni postav, autori koncepcije Sonja Kolar i Franjo Horvatić.

3 1975. – 1991.: treći stalni postav, autor koncepcije Franjo Horvatić, autor postava Vladimir Kostjuk.

4 Prvi dio – Konzervatorska istraživanja: Elaborat (Arhivska istraživanja i povijest predmeta, Dokumentacija zatečenog stanja, Fotografiranje zatečenog stanja, Opisivanje predmeta i uzimanje anamneze, Nalazi istraživanja) Drugi dio – Konzervatorsko-restauratorski radovi: Izvješće (Predloženi konzervatorsko-restauratorski radovi, Provedeni konzervatorsko-restauratorski radovi, Opis postupka i dokumentacija pojedinih faza rada, Prijedlog zaštite, muzejske opreme, izlaganja i manipulacije / transporta).

kralne zbirke Muzeja grada Koprivnice započeta je sustavna zaštita sakralnih muzejskih predmeta i cjeloviti konzervatorsko-restauratorski zahvati.

Višegodišnja sustavna konzervatorska istraživanja pratila su istraživanja povijesnih izvora i arhiva, s posebnim naglaskom na opise kanonskih vizitacija i starija terenska istraživanja barokne umjetnosti na prostoru Koprivnice i koprivničke Podravine (Koprivnica⁵, Molve⁶, Torčec⁷, Novigrad Podravski⁸, Drnje⁹, Legrad¹⁰). Naglasak je stavljen na istraživanje kulturno-povijesnih spomenika arhitekture i likovne umjetnosti, odnosno komparativnu obradu i povezivanje nepokretne sakralne baštine s pokretnom baštinom, slikama i skulpturama iz fundusa Muzeja grada Koprivnice, detaljnim opisima zatečenog stanja predmeta, arhivska istraživanja i povijest predmeta, ubifkaciju i determinaciju, odnosno, njihovo stavljanje u kontekst prostora i vremena. Istraživanja

5 JALŠIĆ, Draženka: *Od gotike do barokne obnove grada*. // Koprivnica, izabrane teme (urednik Dragutin Feletar) Koprivnica: Nakladna kuća dr. Feletar, 1995., 62–81.; JALŠIĆ, Draženka: *Vrijeme velikog poleta: historicističko-secesijska izgradnja grada*. // Koprivnica, izabrane teme (urednik Dragutin Feletar), Koprivnica: Nakladna kuća dr. Feletar, 1995., 90–103.

6 JALŠIĆ, Draženka: *Povijesni zapisi i legenda o štovanju Čudotvorne Majke Božje Molvarske*. // Župa i općina Molve: Izabrane teme (urednici Dragutin Feletar, Vjekoslav Prvčić), Koprivnica: Mali Princ, 1998., 132–155.

7 JALŠIĆ Ernečić, Draženka: *Urbanizam, svjetovni i sakralni spomenici arhitekture i plastike sela Torčec*. // Povijest Torčeca (urednici Dragutin Feletar, Hrvoje Petrić), Torčec: Društvo za povjesnicu i starine; Koprivnica: Nakladna kuća dr. Feletar, 2000., 111–126.

8 JALŠIĆ Ernečić, Draženka: *Sakralni spomenici Novigrada Podravskog*. // Općina Novigrad Podravski – Izabrane teme (urednici Dragutin Feletar, Hrvoje Petrić), Koprivnica: Nakladna kuća dr. Feletar, 2001., 176–188.

9 JALŠIĆ Ernečić, Draženka: *Kulturno-povijesni spomenici i tradicijska arhitektura Općine Drnje*. // Općina Drnje – Izabrane teme (urednica Petra Somek), Samobor: Izdavačka kuća Meridijani, 2025., 200–221.

10 JALŠIĆ Ernečić, Draženka: *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti Općine Legrad*. // Općina Legrad – Izabrane teme (urednica Petra Somek), Samobor: Izdavačka kuća Meridijani, 2025., 218–267.

kulturno-povijesnih spomenika nepokretne i pokretne baštine pojedinih lokaliteta, prije svega lokalne povijesti i povijesti umjetnosti, s naglaskom na proučavanje temeljnih povijesnih izvora, Spomenica rkt. župa i Kanonskih vizitacija te istraživanja starije dokumentacije pohranjene u Službi zaštite kulturne baštine, Institutu za povijest umjetnosti, Hrvatskom državnom arhivu i Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu bili su posebno važni za utvrđivanje podataka o pojedinim oltarnim skulpturama i autorima.

1.1. Stalni postav sakralne zbirke Muzeja grada Koprivnice 2008. – 2024.

Prve restaurirane oltarne pale i drvene skulpture za javnost su izloženi u stalnom postavu sakralne zbirke Muzeja grada Koprivnice.¹¹ U tri sobe južnog krila na prvom katu starogradske Vijećnice (starog Magistrata) muzejska koncepcija naglasak je stavila na crkvenu umjetnost baroknog razdoblja i barokne svece (svete kraljeve Ladislava i Emerika (Mirka), kužne svece, svete vitezove Florijana i Jurja u stiliziranim odorama rimskih časnika, crkvene oce i naučitelje Ambrozija i Augustina) i kršćanske mučenice i svete velikašice (Lucija, Barbara, Katarina i naravno Blažena Djevica Marija) čije se štovanje održava u hrvatskoj tradiciji i običajima, s posebnim naglaskom na područje Koprivnice i okolice. Osim restauriranih umjetnina u najmanjoj su prostoriji 2008. i 2009. godine bile izložene nerestaurirane umjetnine koje su tražile potencijalne sponzore, no pretjerano inovativni *ER koncept* (*Emergency Room Department*) osmišljen kao ambulanta hitne službe u kojoj su muzejski predmeti pacijenti kojima treba hitna zdravstvena skrb i tretman, osim čuđenja, nije imao ozbiljnijeg financijskog odaziva, stoga je već iduće godine zamijenjen slikama i skulpturama koje su restaurirane tijekom 2008. godine, odnosno no-

11 2008. – 2024.: stalni postav Zbirke sakralne umjetnosti, autorica koncepcije i postava Draženka Jalšić Ernečić.

Sl. 1. Oltarna pala Svete Lucije, 1685. – 1700.; okvir oko 1730., Koprivnica : Gospinje (Bolnički trg) Grobljanska kapela Svete Lucije, 1685. – 1845., 1875., uz oltarnu palu Svetog Florijana najstarija akvizicija sakralne umjetnosti Muzeja grada Koprivnice.

vim akvizicijama recentne produkcije (Stjepan Kukec, Gordana Špoljar Andrašić, Milan Generalić, Krešimir Trumbetaš). Stalni postav svake se godine nadopunjavao novo restauriranim predmetima, što je do 2012. osiguralo određenu dinamiku stalnog muzejskog postava. Isti je rasformiran prilikom priprema za energetsku obnovu zgrade Muzeja grada Koprivnice koja traje od listopada 2024. godine, tako da službena vremenska odrednica stalnog postava sakralne zbirke Muzeja grada Koprivnice od 2008. do 2024. godine broji nepunih šesnaest godina tijekom kojih je izložene umjetnine vidio velik broj posjetitelja, prije svega učenici osnovnih i srednjih škola s područja Grada Koprivnice i Koprivničko-križevačke županije koji su obilazak sakralnih umjetnina baroknog razdoblja uvrstili u svoj program terenske nastave Povijesti, Hrvatskog jezika i književnosti, Vjeronauka i Likovnih umjetnosti.

Stalni postav sakralne zbirke nije imao muzejski katalog (osim radnog rukopisa koji se sa svakom restauriranom umjetninom nadopunjavao i mijenjao) jer je stav kustosa zbirke kao prioritet postavio financiranje konzerva-

torsko-restauratorskog zbrinjavanja umjetnina ispred nakladničke djelatnosti muzeja i troškova objavljivanja muzejskog kataloga. Zapravo je od početka postojala ideja o muzejskoj publikaciji koja će obuhvatiti proces svih istraživanja, konzervatorske studije, muzejske programe i izvješća cjelovitih konzervatorsko-restauratorskih radova u kojoj bi se, osim prikaza stanja umjetnine prije i poslije zahvata, prikazao proces konzervatorsko-restauratorskih radova, prvih sondiranja i pojedinih faza restauratorskih zahvata. Radovi na sakralnoj zbirci parcijalno su objavljivani u Podravskom zborniku, stručno-znanstvenim časopisima, muzejskim publikacijama i katalozima manjih muzejskih izložbi, odnosno u monografijama pojedinih općina u kojima je detaljnije obrađivana kulturna baština i pojedini kulturno-povijesni spomenici. Ideja o dokumentarno-edukativnoj muzejskoj publikaciji koja je ujedno i katalog Zbirke sakralne umjetnosti Muzeja grada Koprivnice još uvijek je aktualna, a prikupljena muzejska, konzervatorska i restauratorska dokumentacija (fotografije, prije svega) primjer su ustrajnosti

višegodišnjeg muzejskog programa¹² kojim su izuzetno vrijedni predmeti barokne umjetnosti spašeni od propadanja.

2. Povijesni okvir

Sakralna zbirka nakon Zbirke cehalija jedna je od najstarijih zbirki Muzeja grada Koprivnice za koju su prvi predmeti bili akvizirani i prije formalnog osnivanja Muzeja grada Koprivnice. Podatke o tome nalazimo u rukopisnim bilješkama Leandera Brozovića koji osim osnovnih podataka o svakom pojedinom predmetu (vrsta predmeta, dimenzije, materijal, tehnike) bilježi vrijeme (datum, godina) i mjesto prikupljanja, imena i porijeklo osoba koje su sudjelovale u procesu, vrlo često i kontekst s osobnim komentarima koji su dragocjen izvor podataka za buduća istraživanja.

2.1. Prve akvizicije crkvenih umjetnina

Najstarija akvizicija predmeta sakralne umjetnosti koju navodi dr. Leander Brozović upisana je u staru Kartoteku Muzeja grada Koprivnice 15. ožujka 1946. godine. Predmete izvan sakralne upotrebe predao je Gradski Narodni odbor Koprivnice novoosnovanom Gradskom muzeju. O navedenim oltarnim slikama kao muzejskim predmetima Brozović piše u rubrici Domaće vijesti u Podravskim novinama¹³ već 8. prosinca 1945. godine: *Gradski*

muzej u Koprivnici čuvat će i dvije svete slike, oko 200 godina stare, drage uspomene iz naše stare Koprivnice.

– U naš novoosnovani gradski muzej smjestit će se, među ostalim, dvije velike oltarne slike, slikane uljenim bojama na platnu od nepoznatog majstora. Jedna od ovih slika potječe s oltara svetog Florijana, s oltara istoimene kapelice koja je nekad bila na Florijanskom trgu (Starčevićev trg) ispred svratišta Car. Ovaj trg nastao je izvan koprivničke tvrđave u drugoj polovici 17. stoljeća, kada je turska opasnost u ovom dijelu Hrvatske sve više nestajala. Kapelicu Svetog Florijana dali su iz zavjeta graditi koprivnički građani 1735. Kapelica je bila bogato ukrašena. Glavni oltar Svetog Florijana bio je sav pozlaćen, Slika Svetog Florijana u ovome oltaru lijepa je barokna radnja, stara oko 200 godina. Ona je od osobite vrijednosti za naš muzej, i to s razloga što je na njoj naslikana tvrđava kakova je bila u prvoj polovici 18. stoljeća, dakle prije kojih dvijestotine godina. Na slici je naime naslikan Sveti Florijan kako na tvrđavu Koprivničku lijeva vodu iz jedne posude i gasi vatru. Ova je kapelica porušena godine 1891., a na mjesto nje je sagrađena nova kapelica u sklopu Gradske bolnice.

– Druga slika koju smo naprijed spomenuli je slika Svete Lucije, isto ulje na platnu, barokni rad nepoznatog majstora. Bila je smještena kao oltarna slika u glavnome oltaru Svete Lucije, u istoimenoj drvenoj kapelici koja je stajala na groblju Svete Lucije (tamo gdje je danas Gradska bolnica). Uz ovu kapelicu je stajala i kapelica Svetog Ivana Krstitelja koju je dala sagrađiti koprivnička tvrđavna posada njemačke narodnosti. Obje se kapelice spominju polovicom 17. stoljeća. Prva od njih je porušena kapelica Svetog Ivana Krstitelja (oko 1796. god.), a iza nje Svete Lucije (oko 1845. godine). Obje slike su nam se sačuvale do danas, i to ona Svetog Florijana u Gradskoj bolnici, a ona Svete Lucije u pjevalištu kapelice Svetog Florijana.

Nakon prve javne objave u Podravskim novinama u prosincu 1945. godine, Brozović u muzejskoj dokumentaciji 15. ožujka 1946. stvara kartotečni zapis¹⁴ o oltarnim palama.

12 Program cjelovitih konzervatorsko-restauratorskih zahvata na umjetninama sakralne zbirke Muzeja grada Koprivnice traje od 2003. godine, s prekidom planiranih radova 2013. godine. Između 2013. i 2023. godine, u vrijeme ravnatelja Marijana Špoljara i Roberta Čimina, umjetnine iz zbirke sakralne umjetnosti nisu bile restaurirane. Radovi se nastavljaju 2024. godine kada je na mjesto ravnatelja muzeja došao Ivan Valent koji je pokazao razumijevanje za višegodišnji program cjelovitog konzervatorsko-restauratorskog zbrinjavanja zbirke sakralne umjetnosti koji traje već pune 22 godine.

13 BROZOVIĆ, Leander (autor nije naveden): Domaće vijesti: Gradski muzej u Koprivnici, Koprivnica: Podravske novine, 11 (8. prosinca 1945.), 3.

14 Kartoteka Muzeja grada Koprivnice uspostavljena je već

Sl. 2. Oltarna pala Svetog Florijana iz 1738., sveci zaštitnici i dijelovi oltarne arhitekture, Koprivnica : Trg Svetog Florijana, Zavjetna kapela Svetog Florijana, 1738. – 1942.

Zapis u starijoj Kartoteci muzejskih predmeta ujedno je i vrijeme utemeljenja sakralne zbirke Muzeja grada Koprivnice, koju uz zbirku cehalija smatramo najstarijim specijaliziranim zbirkama koprivničkog muzeja. Oltarne pale Svetog Florijana i Svete Lucije spominju se u drugom broju Zbornika Muzeja grada Koprivnice¹⁵ od listopada 1946. godine. Na popisu darovanih predmeta u *Iskazu darovatelja Muzeja grada Koprivnice* navodi kako je Gradski Narodni odbor Koprivnice, osim spomenutih oltarnih pala za novoosnovani Gradski muzej predao niz predmeta pokretne kulturne baštine, među kojima, osim spomenutih oltarnih slika, popis navodi dijelove polikromirane i pozlaćene oltarne barokne arhitekture i drvenu polikromiranu baroknu skulpturu s oltara Svetog Florijana: 4 velika sveca¹⁶, 2 manja sveca, 5

komada stupova i 5 komada kapitela.¹⁷

Zahvaljujući terenskim bilješkama i istraživanjima Anđele Horvat i Doris Baričević, a zatim i komparativnom analizom skulptura pripisanih ovom plodnom domaćem majstoru oltara, kao autor oltara Svetog Florijana utvrđen je domaći barokni majstor Stjepan Szever (Severin) koji je koprivnički oltar izradio između 1738. i 1742. godine, nakon što je poslije velikog požara u Koprivnici od 25. rujna 1741. godine, na istoimenom trgu u sjeverozapadnom podgrađu tvrđave podignuta zidana zavjetna kapelica Svetog Florijana, a 1738. godine naslikana zavjetna slika Svetog Florijana sa slikom sveca i prizorom velikog požara u drugom planu. Istu je, uz dijelove oltarne arhitekture, Brozović izložio u drugoj sobi pr-

1946. godine, što potvrđuje okrugli pečat s godinom. Brozović je kao osobnu kartu muzejskog predmeta koristio tzv. Schneiderovu inventarnu karticu koja je sadržavala iscrpne podatke o predmetu i zbirci u koju je predmet uveden.

15 BROZOVIĆ, Leander: *Iskaz darovatelja Muzeju grada Koprivnice*. // Zbornik Muzeja grada Koprivnice, I, 2 (listopad 1946.), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1946., 18.

16 Kasnijim pretraživanjima povijesnih izvora utvrđeno je kako se radi o sljedećim svecima zaštitnicima: Sveti Florijan (inv. br. 5247), Sveti Ambrozije biskup = Aurelius Ambrosius

(inv. br. 5248), Sveti Juraj (inv. br. 5249), Neutvrđeni svetac; Sveti Augustin = Aurelius Augustinus Hipponensis (inv. br. 5250).

17 U Knjizi inventara zavedena su samo tri rezbarena kompozitna stupa kvadratnog profila s djelomično očuvanim bazama (inv. br. 5251, 5252, 5253) i tri kapitela s motivima akantusa (inv. br. 5251/1, 5252/2, 5253/3), dok djelomično očuvane dvije drvene vodoravne grede (arhitrav i stopa) koje su povezivale interkolumnij u kojem su stajali sveci oltarnog retabla nisu inventirani, iako su vrlo važni za izgled baroknog oltarnog retabla.

Sl. 3. Oltarni retabl Svetog Florijana

vog stalnog postava 1951. godine koja je bila uređena predmetima iz vremena Vojne krajine i crkvene umjetnosti, što potvrđuju reprodukcije i dokumentarne fotografije iz Fototeke Muzeja grada Koprivnice.

Konzervatorsko istraživanje baroknog oltara Svetog Florijana i dokumentiranje zatečenog stanja sačuvanih dijelova provedeno je u više navrata od 1995. do 2003. godine, nakon što su drvene skulpture stradale u poplavi i tako postale dio statistike indirektnih ratnih šteta na predmetima pokretne kulturne baštine. Djelovanje vode na drvenoj polikromiranoj skulpturi uzrokovalo je odvajanje polikromije i pozlate, što je zahtijevalo hitnu restauratorsku intervenciju. Po završetku Domovinskog rata 1995. godine, dolaskom povjesničarke umjetnosti¹⁸ na mjesto voditeljice Galerije Koprivnica i galerijskih zbirki, polikromirana drvena skulptura i zbirka sakralne umjetnosti postale su predmet istraživanja od posebne važnosti. Na oltarnoj slici i skulpturama svetaca provedena su cjelovita konzervatorsko-restaurator-

ska istraživanja^{19, 20}, dok je restauracija dijelova očuvane oltarne arhitekture, odnosno djelomična rekonstrukcija gotovo u cijelosti očuvanog središnjeg dijela oltarnog retabla koji spaja arhitekturu, kiparstvo, slikarstvo, ikonografiju i simboliku u jedinstvenu kazališnu kompoziciju baroknog razdoblja u Koprivnici ostavljena za neka bolja vremena. Višegodišnjim komparativnim terenskim istraživanjima radova Stjepana Severina zaključeno je kako je dijelove oltarnog retabla Svetog Florijana moguće rekonstruirati komparativnom analizom ornamenata oltarne arhitekture radionice Stjepana Severina koji su očuvani *in situ* na oltarima u crkvama sjeverozapadne Hrvatske, na prostoru između Čazme, Ludbrega i Virovitice.

19 IVEZIĆ, Velimir: Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istraživanja i radova na oltarnoj pali Svetog Florijana iz Koprivnice, 1738., inv. br. 8746., Varaždin: Atelje licenciranog konzervatora-restauratora, 2003.

20 IVEZIĆ, Velimir: Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istraživanja na dijelu artefakata iz zbirke sakralne umjetnosti: Sveti Florijan, Sveti Ambrozije, Sveti Juraj, nepoznati svetac, 18. stoljeće, Varaždin: Atelje licenciranog konzervatora-restauratora, 2005.

18 Autorice ovog članka koja je 1994. godine diplomirala na temu baroknog kiparstva u Koprivnici.

Sl. 4. Dijelovi oltarne arhitekture dekomponirnog oltara iz prva polovice 18. stoljeća.

2.2. Oltar Svetog Florijana

Po tipologiji, strukturi i elementima oltarne arhitekture možemo ga usporediti s oltarima u Novigradu Podravskom²¹ i Virju²² koji se sastoje od četiri velike svetačke figure. Naglašeni kontrapost tipičan za skulpture Stjepana Severina, skulpture dovodi u simetričnu impostaciju koja posjeduje likovnu i hijerarhijsku razinu oltarnog retabla kojeg kao nadogradnju menze koja nedostaje, čine središnja oltarna slika, četiri sveca i oltarna arhitektura. Kompozitni stupovi flankiraju oltarnu palu, naglašavaju visinu oltara, stvaraju vertikalni ritam i formiraju interkolumnij, prostor između stupova u kojem su smješteni kipovi svetaca, tako da je središnja razina oltarnog retabla Svetog Florijana gotovo u cijelosti očuvana. Dekorativni ornamenti barokne oltarne arhitekture, volute, spirale, akantusovo lišće i stilizirani barokni motivi cvijeta s četiri latice *kvartefoilom*, stvaraju dojam raskoši i dinamike. Upravo zahvaljujući načinu na koji su stilizirani i rezbareni, moguće je posredno utvrditi autorstvo radionice oltara domaćeg majstora Stjepana Severina. Isto vrijedi i za obilato korištenje pozlate i srebra kojima je Severin simbolizirao božansku svjetlost i veličanstvo oltara. U kontekstu

najstarijih akvizicija sakralne umjetnosti od 15. ožujka 1946. godine nije na odmet napomenuti kako drveni pozlaćeni okvir oltarne pale Svete Lucije, upravo zahvaljujući stilu i načinu na koji je rezbaren barokni motiv *kvartefoilom*, možemo pripisati domaćem baroknom majstoru ili njegovoj radionici.

2.3. Oltarna slika Svete Lucije²³

Iz istoimene grobljanske kapelice s lokaliteta Gospinje u Koprivnici nastala je nešto ranije i primjer je baroknog slikarstva visoke kvalitete, što je otkriveno 2005. godine cjelovitim konzervatorsko-restauratorskim radovima²⁴. Slikana između 1685. i 1700. godine, oltarna pala Svete Lucije iz istoimene drvene grobljanske kapele u sjeveroistočnom podgrađu ko-

23 Oltarna pala Svete Lucije, 1685. – 1700.; okvir oko 1730. Koprivnica: Gospinje (Bolnički trg) Grobljanska kapela Svete Lucije, 1685. – 1845., 1875. ulje na platnu, 1270 x 890 mm, signature nema. Predao Gradski NO Koprivnica, 15. ožujka 1946. (stara Kartoteka Muzeja grada Koprivnice), BROZOVIC, Leander: *Iskaz darovatelja Muzeju grada Koprivnice // Zbornik Muzeja grada Koprivnice*, I, 2 (listopad 1946.), Koprivnica: Muzej grad Koprivnice, 1946., 18.

Inv. broj 1781

24 IVEZIĆ, Velimir: Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istraživanja na dijelu artefakata iz zbirke sakralne umjetnosti: oltarna pala Svete Lucije, 18. stoljeće, inv. br. 1781, Vараždin: Atelje licenciranog konzervatora –restauratora, 2005.

21 Novigrad Podravski: glavni oltar kapele Svete Klare u Novigradu Podravskom iz 1745.

22 Virje: glavni oltar župne crkve Svetog Martina iz 1742.

Sl. 5. Oltarni retabl Svetog Florijana, Dijelovi oltarne arhitekture dekomponirnog oltara iz prve polovice 18. stoljeća.

privničke tvrđave primjer je baroknog slikarstva zadnje četvrtine 17. stoljeća. Uz kapelu je bilo podignuto groblje njemačke vojne posade, ali i drvena grobljanska kapela Svetog Ivana Krstitelja uz koje se nalazilo rimokatoličko groblje stanovnika tvrđave, Miklinovca, Klakove ili Bezgove (Svilarska ulica), Futakovca (Kaniška ulica), Gibanične ulice i Herešina. Drvena crkva sagrađena je troškom triju koprivničkih građana 1685. godine od pletera omazanog ilovačom, sa zvonikom nad ulaznim vratima, dok je zalaganjem žene (neutvrđenog) koprivničkog pukovnika postavljen oltar sa slikom svete. Posljednji ukop na groblju Svete Lucije zabilježen je 28. travnja 1845. kada je sahranjena jednogodišnja djevojčica Rozalija Kauzarić iz Herešina. Iste 1845. godine, groblje je ukinuto, nakon čega se svi ukopi vrše na središnjem gradskom groblju Svetog Duha. Drvena crkva Svete Lucije srušena je prije gradnje Javne gradske bolnice 1875. godine. Spomen na kapelu Svete Lucije sačuvan je na oltaru Svete Marije Magdalene u grobljanskoj kapeli Svetog Duha na središnjem gradskom groblju, dok je oltarna pala Svete Lucije završila na pjevalištu nove crkve Svetog Florijana koja je podignuta 1891. godine uz zapadnu stranu kompleksa

Javne gradske bolnice.^{25, 26, 27, 28} Kronologijom drvene kapele Svete Lucije posredno smo odredili vremenski okvir u kojem je slikana oltarna pala koja se na glavnom oltaru nalazila između 1685. i 1875. godine.

Arhivska istraživanja utvrdila su kako je ista u nekoliko navrata popravljana i preslikavana, a cjelovitim konzervatorsko-restauratorskim radovima iz 2005. godine ispod preslika je otkriven i restauriran originalni kasnobarokni sloj s kraja 17. stoljeća.

25 BROZOVIĆ, Leander: Grada za povijest Koprivnice (urednici Dragutin Feletar i Franjo Horvatić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1978., 153.

26 JALŠIĆ, Draženka: Nav. dj., 62–81.

27 JALŠIĆ, Draženka: Isto, 90–103.

28 JALŠIĆ, Draženka: Pinacoteca: *Zbirka starih majstora*. // Museum dr. Leandera Brozovića: O 100. obljetnici rođenja osnivača Muzeja grada Koprivnice, Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1997., 17., slika 2.

2.4. Dnevnici Leandera Brozovića 1946. – 1962.

Osim Iskaza darovatelja Muzeju grada Koprivnice u Zborniku Muzeja grada Koprivnice^{29, 30, 31, 32, 33, 34} kraćih vijesti i članaka objavljenih u lokalnim novinama, za determinaciju i ubifikaciju slika i skulptura iz sakralne zbirke Muzeja grada Koprivnice posebno su važni Brozovićevi zapisi i bilješke u Dnevniciima Muzeja grada Koprivnice^{35, 36, 37} koji su temeljna muzejska dokumentacija i ujedno prve knjige inventara Muzeja grada Koprivnice. Radi se o

Sl. 6. Ex voto 1757., zavjetna slika na dasci, Koprivnica: Jamborica (Na Grantulama; Ulica A. Starčevića) Majka Božja od Sedam Žalosti. Predao monsignor Kamili Dočkal iz dijecezanskog muzeja u Zagrebu, 18. ožujka 1949.

29 BROZOVIĆ, Leander: *Iskaz darovatelja Muzeju grada Koprivnice*. // Zbornik Muzeja grada Koprivnice, I, 1. (kolovoz 1946.), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1946., 2.

30 BROZOVIĆ, Leander: *Iskaz darovatelja Muzeju grada Koprivnice*. // Zbornik Muzeja grada Koprivnice, I, 2. (listopad 1946.), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1946., 18.

31 BROZOVIĆ, Leander: *Iskaz darovatelja Muzeju grada Koprivnice*. // Zbornik Muzeja grada Koprivnice, I, 3. (prosinac 1946.), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1946., 34.

32 BROZOVIĆ, Leander: *Iskaz darovatelja Muzeju grada Koprivnice*. // Zbornik Muzeja grada Koprivnice, II, 4 (travanj 1947.), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1947., 64.

33 BROZOVIĆ, Leander: *Iskaz darovatelja Muzeju grada Koprivnice*. // Zbornik Muzeja grada Koprivnice, II, 5 (kolovoz 1947.), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1947., 80.

34 BROZOVIĆ, Leander: *Iskaz darovatelja Muzeju grada Koprivnice*. // Zbornik Muzeja grada Koprivnice, II, 6 (prosinac 1947.), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1947., 96.

35 BROZOVIĆ, Leander: *Dnevnik 1. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1947. – 1954.*, Rukopis 132 stranice.

36 BROZOVIĆ, Leander: *Dnevnik 2. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1955. – 1962., 1962. – 1965.*, Rukopis 194 stranice.

37 BROZOVIĆ, Leander: *Dnevnik 3.: Popis knjiga, tiskopisa, rukopisa, slika, crteža i fotografija. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1947. – 1962., 1962. – 1965.*, Rukopis 96 stranica.

tri neugledne bilježnice ispisane tintom u kojoj je Brozovićevim rukopisom zaveden ulazak, porijeklo i temeljni opis najstarijeg muzejskog fundusa kojeg bez puno razmišljanja možemo nazvati Brozovićev fond. Zapisi na mjestima sadrže crteže i usputne Brozovićeve komentare o predmetu, lokalitetima i ljudima koji kao neobavezni *muzejski štitkeci* imaju posebnu muzeografsku vrijednost za neka buduća istraživanja. Većina predmeta prikupljenih između 1945. i 1962. godine posjeduje okruglu naljepnicu ili privjesnicu s inskripcijom koja odgovara zapisu u Dnevnici, osim u slučaju kada su naljepnice oštećene ili nadobudnim čišćenjem predmeta odstranjene, čime je nepovratno nestao dio povijesne muzeografije koprivničkog muzeja.

Brozovićev zapis na 34. strani muzejskog Dnevnika od 18. ožujka 1949. godine posebno je zanimljiv. Radi se o bilješci koja govori o suradnji Leadera Brozovića i monsinjora dr. Kamila Dočkala³⁸, osnivača Dijecezanskog muzeja u Zagrebu u vrijeme Drugog svjetskog rata, prije formalnog postojanja koprivničkog muzeja. Predmet zapisa je mala, ali posebno vrijedna zavjetna slika na dasci iz 1757. godine³⁹: *Lijevo dolje u bijelom krugu crnim slovima napis = Ex voto 1757. U sredini slike na jastučiću dijete u povoju, sa strane (desno) kleči u klecalu jedna žena (majka) sa sklopljenim rukama. U lijevom uglu gore na oblacima Majka Božja od Sedam Žalosti. Ova zavjetna slika bila je ovdje u Koprivnici u kapelici na Grantulama*⁴⁰. *Za vrijeme rata odnio ju je*

*organizator Dijecezanskog muzeja monsignor dr. Kamilo Dočkal u Zagreb i smjestio u Dijecezanski muzej u Zagrebu. Mjeseca veljače ove godine dobio sam na dar od ovdšnjeg građanina Kauzlarića diplomu podijeljenu po Franji Josipu I. zagrebačkom kanoniku Švindermannu. Ovu diplomu zamijenio sam za gore opisanu zavjetnu sliku.*⁴¹

Na 93. strani muzejskog Dnevnika od 21. listopada 1953. godine nalazi se bilješka o muzejskoj akviziciji kipa nepoznate svete iz Torčeca koja je za pretpovijest koprivničkog muzeja posebno važna. Radi se o prvom u nizu Brozovićevih dnevnčkih zapisa koji se odnosi na grupu drvene barokne oltarne skulpture pronađene u Torčecu izvan crkvene upotrebe: *Obje ruke fale. Ovaj sam kip pronašao na tavanu crkve u Torčecu godine 1941.*⁴² Samo deset dana ranije, 11. listopada 1953. godine, sa spomenutog tavana rimokatoličke crkve u Torčecu dostavljeni su drveni kipovi na kojima su još uvijek bili vidljivi tragovi polikromije i pozlate. Zavedene kao dvije drvene skulpture bez ruku tek su pola stoljeća kasnije istraživane, inventirane i muzeološki obrađene.^{43, 44}

Upravo su 1941. godine provedena terenska istraživanja koja su po nalogu Artura Schneidera⁴⁵ provodili konzervatori Tihomil Stahuljak, Anđela Horvat i Ljubo Karaman, dok se kao autori terenskih fotografija navode Gjuro Griesbach, Franjo Tkalčec i Dragutin Plajh. Konzervatori zagrebačkog Konzervatorskog ureda radili su na sustavnom evidentiranju, inventarizaciji i dokumentiranju stanja spomenika kulture Kotara Koprivnica, između

38 Kamilo Dočkal (1879. – 1963.) hrvatski crkveni i kulturni povjesničar češkoga podrijetla. Teologiju je studirao u Zagrebu. Na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu predavao crkvenu povijest i dr. U svojim knjigama i studijama zalagao se za jedinstvo kršćana. Skupio Građu za povijest pavlinskih samostana u Hrvatskoj (rukopis u Arhivu HAZU u Zagrebu). Utemeljio je Dijecezanski muzej (1939) u Zagrebu. Citiranje: Dočkal, Kamilo. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. Pristupljeno 16. 7. 2025. <<https://enciklopedija.hr/clanak/dockal-kamilo>>.

39 Knjiga inventara 1., inv. broj 399.

40 Majka Božja od Sedam Žalosti, kapelica na raskrižju uz parkiralište Podravkine poslovne sedmerokatnice Koprivnica: Ulica Ante Starčevića 30 A, broj katastarske čestice 205, 206/1, 206/2, 206/3).

41 BROZOVIĆ, Leander: Dnevnik 1. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1949., 34.

42 BROZOVIĆ, Leander: Dnevnik 1. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1953., 93–94.

43 BROZOVIĆ, Leander: Isto, 93. Skulptura Svetog Mateja Evandelite, 1731. – 1733., inv. broj 9127

44 BROZOVIĆ, Leander: Isto, 93. Skulptura Svetog Matije Redovnika, 1731. – 1733., inv. broj 9128

45 Artur Schneider (1879. – 1946.) posebno se istaknuo u fotografskom dokumentiranju hrvatske spomeničke baštine od 1930. do 1941. godine, čime je ostavio neizbrisiv trag u inventarizaciji i zaštiti hrvatske umjetničke baštine (op. Autorice).

ostalog i nepokretne baštine u Torčecu. Fotografije crkve svetog Stjepana Kralja (danas kapele Presvetog Srca Isusovog) iz Schneiderove zbirke danas se nalaze u Zbirci fotografske dokumentacije Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske.⁴⁶ Zanimljivo je kako neke fotografije iz iste serije nalazimo i u Brozovićevom fotografskom arhivu koji je ujedno i najstariji fond dokumentarnih terenskih fotografija u Muzeju grada Koprivnice. Navedena fotografska dokumentacija je povjesničarima umjetnosti dragocjen izvor podataka o stanju kulturnog dobra na samom početku Drugog svjetskog rata, dok su bilješke Leandera Brozovića i Tihomila Stahuljaka na poledini posebno vrijedni povijesni izvori za muzeografiju koprivničkog muzeja. Upravo na temelju fotografija starih umjetničkih spomenika koje su nastale kao inspiracija, potraga i memoriranje hrvatske spomeničke baštine, istraživači i barokisti poput Anđele Horvat, Doris Baričević i Paškala Cvekana, došli su do vrlo značajnih spoznaja na području istraživanja sakralne barokne umjetnosti u Hrvatskoj. Dokumentarnom fotografijom nepokretne i pokretne baštine dokumentirali su vrijednosti koje su u fazi njihovih istraživanja nestale ili su u vrijeme njihovih terenskih istraživanja zatečene u teškom stanju ili pred rušenje.

Godine 1954. s tavana Rimokatoličke crkve u Torčecu slijede nove akvizicije oltarnih skulptura. Radi se o dva sveca i dvije svetice⁴⁷ koji su već pri ulasku u muzej bili u vrlo lošem stanju i već dosta dugo izvan crkvene upotrebe. Kip svetice, primjerice, došao je u muzej oštećene lijeve strane lica, bez ruku, atributa i atribucije. Prema dnevničkom zapisu od 23. srpnja 1954. godine istog je dana u Muzej grada Koprivnice dostavljen kip nepoznatog kra-

lja⁴⁸ s *tragovima krune na glavi. U lijevoj ruci uz lijevu nogu drži štit nepoznatog grba. Zajedno je dostavljen i kip nepoznatog dostojanstvenika⁴⁹ koji Lijevu ruku drži na srcu, desna fali. Na temelju komparativnih istraživanja povijesnih izvora i pažljivim iščitavanjem kanonskih vizitacija 2000. godine za tekst *Urbanizam, svjetovni i sakralni spomenici arhitekture i plastike sela Torčec*⁵⁰ u kojima se nalaze opisi danas porušene drvene barokne crkve Svetog Stjepana Kralja u Torčecu. Utvrđeno je kako se radi o oltarnim skulpturama svetih kraljeva Emerika (Mirka) i Ladislava, radovima domaćeg baroknog kipara Stjepana Severina (c.1700. – 1760.) iz 1731. – 1733. godine (isti je u to vrijeme radio i u obližnjem Drnju) koji su se nalazili na glavnom oltaru Svetog Stjepana Kralja istoimene drvene crkve. Drvena skulptura Svetog Stjepana Kralja s istoimenog oltara danas se nalazi u zidanoj kapeli Presvetog Srca Isusovog u Torčecu iz 1925./26. godine. Ovo su samo neki primjeri Brozovićevih Dnevničkih zapisa koji su bili polazište daljnjih istraživanja povijesnih izvora na temelju kojih je izvršena ubifikacija i determinacija slika, skulptura i autora baroknih oltara, prije svega radova baroknog majstora Stjepana Severina koji se čuvaju u Muzeju grada Koprivnice.*

3. Inspiracija

Slučajno otkriće inskripcije i sadržaja Brozovićevih bilješki na poledini dijela fotografija iz Zbirke fotografske dokumentacije u službi zaštite kulturne baštine Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske (na čemu posebno zahvaljujem susretljivosti voditeljice Sanje Grković) dodatno je potvrdilo metodologiju uvida i terenskih istraživanja kulturnih dobara, s posebnim naglaskom na fotografsku

46 Fotografije s područja Kotara Koprivnica snimljene su u vrijeme djelovanja Konzervatorskog ureda u Zagrebu, 1928. – 1946.

47 BROZOVIĆ, Leander: Nav. dj., 123. Skulptura svete Katarine, 1731. – 1733., inv. broj 9125

Skulptura svete Barbare, 1731. – 1733., inv. broj 9126

48 Brozović, Leander: Isto, 122–123. Skulptura Svetog Emerika Kralja (Sveti Mirko), 1734., inv. broj 9129

49 Brozović, Leander: Dnevnik 1. Koprivnica: Isto, 122–123. Skulptura Svetog Ladislava Kralja, 1734., inv. broj 9130

50 JALŠIĆ Ernečić, Draženka: *Urbanizam, svjetovni i sakralni spomenici arhitekture i plastike sela Torčec*. 111–126.

dokumentaciju sakralne baštine. Među dokumentarnim terenskim fotografijama nalazimo na raritete nestalih i zaboravljenih interijera sakralne baštine. Spomenute fotografije pružaju uvid u stanje spomenika sakralne umjetnosti, a rukopisne bilješke Brozovića i Stahuljaka dragocjeno su polazište za sva daljnja istraživanja svakog pojedinog predmeta i prije muzejskih akvizicija koje su uslijedile po osnivanju Muzeja grada Koprivnice. Uz rukopisne bilješke u Brozovićevim muzejskim Dnevnici, fotografije pružaju uvid u stanje predmeta Zbirke sakralne umjetnosti prije, za vrijeme i nakon prikupljanja, a potom za vrijeme i nakon zaštitnih radova. Starija terenska fotografija dokumentira razne faze konzervatorsko-restauratorskih zahvata, istovremeno bilježi procese propadanja, društvenu nebrigu i uzroke propadanja.

Naglasak teksta stavljen je na razdoblje u kojem je Brozovićeva zbirka sakralne umjetnosti u Muzeju grada Koprivnice izdvojena kao skupina muzejskih predmeta koji zahtijevaju hitnu i neodgodivu konzervatorsko-restauratorsku obnovu. Sakralna zbirka Muzeja grada Koprivnice u drugoj polovini 20. stoljeća nije bila u fokusu istraživača i društvene zajednice, označena kao lokalnog karaktera i manje važna, stajala je u muzejskom spremištu sve do sredine devedesetih kada je uslijed poplave postala kolateralna žrtva ratnih stradanja daleko od prve crte bojišnice. Rad na spašavanju predmete sakralne zbirke Muzeja grada Koprivnice (druge po starosti, utemeljene već 1946. godine!) započeo je već 1995. – 1998, odnosno 2001. – 2003. godine, dokumentiranje zatečenog stanja muzejskih predmeta analognom i digitalnom fotografijom⁵¹, a sustavna istraživanja na pisanim povijesnim izvorima za monografije Koprivnice, Molvi, Torčeca, Novigrada Podravskog i Drnja izdvojila su ime domaćeg baroknog majstora Stjepana Severina i otkrila stvarnu vrijednost pojedinih skulptura u Zbirci sakralne umjetnosti Muzeja

51 Fotografiranje građe vodila je autorica ovog teksta, a fotografije su snimali Marijan Jakupec, Draženka Jalsić i Vladimir Kostjuk.

grada Koprivnice. Zahvaljujući Brozovićevim bilješkama i opisima u kanonskim vizitacijama, naglasak je, osim na pripremu za cjelovite konzervatorsko-restauratorske zahvate, stavljen na komparativno istraživanje i što precizniju ubifikaciju svake pojedine umjetnine, za što su od izuzetne važnosti bili povezanost stručnjaka koji su istraživali umjetnost baroknog razdoblja, od profesora i mentora dr. sc. Vladimira Markovića⁵² na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, do voditeljice sakralne zbirke Muzeja za umjetnost i obrt, muzejske savjetnice dr. sc. Nele Tarbuk⁵³, ali i preporuke, osobni kontakti i susreti, konzultacije i dugi razgovori s doajenima baštinske struke, između ostalih, konzervatorom savjetnikom Želimirom La-

52 Vladimir Marković (Daruvar, 11. 12. 1939.) hrvatski povjesničar umjetnosti. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu je diplomirao 1964. povijest umjetnosti i komparativnu književnosti te doktorirao 1978. tezom *Zidno slikarstvo 17. i 18. stoljeća u Dalmaciji* (prerađeno tiskano kao knjiga 1985.) te je ondje radio od 1964. do umirovljenja 2003. (od 1993. kao redoviti profesor). Predavao je i u Međunarodnom centru za poslijediplomske studije (IUC) u Dubrovniku 1981./89. (voditelj 1986./88.). Redoviti je član HAZU-a od 2000. (voditelj Strossmayerove galerije starih majstora HAZU od 2005. te njezin upravitelj od 2023). Glavno je područje njegova istraživanja umjetnost baroknoga razdoblja, posebice arhitektura. Analitički pristupivši tipologiji ladanjske arhitekture kontinentalne Hrvatske, obradio je cjelokupan korpus dvoraca Hrvatskog zagorja (Barokni dvorci Hrvatskog zagorja, 1975., dopunjeno izdanje 1995.), a u zasebnim je studijama pisao o arhitektonskoj povijesti dvoraca Miljana kraj Kumrovcu, Althann u Starom gradu Čakovcu, utvrdivši kao autora obnove iz XVIII. st. graditelja Antona Erharda Martinellija, te Odescalchi u Iloku. Bavio se i sakralnom arhitekturom Istre, Hrvatskog primorja i Dalmacije od XVI. do XVIII. st., o čemu je objavio knjige *Crkve 17. i 18. stoljeća u Istri – tipologija i stil* (2004., Nagrada „Josip Juraj Strossmayer“) i *Crkve u Dalmaciji 17. i 18. stoljeća: prošlost i promjene* (2018).

Citiranje: Marković, Vladimir. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krležu, 2013. – 2025. <https://enciklopedija.hr/clanak/markovic-vladimir> Pristupljeno 15. 7. 2025.

53 Nela Tarbuk, hrvatska povjesničarka umjetnosti koja je ostavila dubok trag u istraživanju barokne skulpture, posebno kao voditeljica Zbirke skulpture, Zbirke bjelokosti i Zbirke glazbenih instrumenata Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu.

szlom⁵⁴ iz Muzejsko dokumentacijskog centra u Zagrebu i dr. sc. Doris Baričević⁵⁵ čiji su stručno-znanstveni članci, osobni savjeti i upute, za poznavanje opusa domaćeg baroknog kipara Stjepana Severina, bili neprocjenjivi. Posebno su bili vrijedni susreti u kojima je, pomoću digitalnih fotografija zatečenog stanja, prenosila znanje i ukazivala na sljedeće detalje: oltarnu arhitekturu (drvene stupove i pilastre, kartuše, motive akantusovih listova i četverolisnih cvjetova), stilizirani tretman pokrenute odjeće svetaca i svetica koji stvara dojam pokreta i dinamike, korištenje zlatnih i srebrnih listića za dojam božanske svjetlosti, i način na koji je Stjepan Severin prikazivao koščatu fizionomiju lica, uvojke kose, ušne školjke, lice i detalje ruku, posebno prste i nokte. Osim toga, posebno su bili vrijedni savjeti koji su se odnosili na komparativno povezivanje građe iz fundusa i materijala na terenu. Osim odlazaka u Močile, Drnje, Torčec, Đelekovec, Novigrad Podravski, Koprivničke Brege, Virje, Miholjanec, Ham-

54 Želimir Laszlo (Zagreb, 1948.) hrvatski povjesničar umjetnosti, jedan od najznačajnijih hrvatskih konzervatora i muzeologa posvećen zaštiti pokretnih kulturnih dobara, posebno sakralne baštine. Od 1975. do 1993. godine radio u Republičkom zavodu za zaštitu spomenika kulture, gdje je osnovao i vodio Odjel za zaštitu pokretnih spomenika kulture. Tijekom Domovinskog rata bio je voditelj akcije spašavanja pokretnih kulturnih dobara iz crkvenih objekata i muzeja koja je trajala od 1991. do 1993. godine. Od 1993. je konzervator savjetnik u Muzejskom dokumentacijskom centru u Zagrebu. Formirao je i vodio Registar muzeja, zbirki i riznica u vlasništvu vjerskih zajednica. https://www.mdc.hr/Zelimir_Laszlo_Biografija&Bibliografija Pristupljeno 15. 7. 2025.

55 Doris Baričević (Graz, 7. 9. 1923. – Zagreb, 31. 3. 2016.) hrvatska povjesničarka umjetnosti. Završila je studij povijesti umjetnosti i arheologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (1948.), gdje je i doktorirala 1972. Istraživala skulpturu i drvo-rezbarstvo XVII. i XVIII. st. u sjevernoj Hrvatskoj u arhivima i na terenu, posebno je obrađivala tipološki razvoj propovjedonica. Autorica mnogobrojnih stručnih članaka, knjiga (Akademska crkva Sv. Katarine, suautorica, 2011) i predgovora katalogima važnih izložaba (Kiparstvo u pavlinskim crkvama u doba baroka, 1989).

Citiranje: Baričević, Doris. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/baricevic-doris> Pristupljeno 15. 7. 2025.

povicu, ukazala mi je na potrebu odlaska u Ludbreg, Otrovanec, Stari Gradac, Turnašicu, Čazmu, Garešnicu i Viroviticu, opetovano iščitavanje literature⁵⁶ i povijesnih izvora te utvrđivanje sadržaja ikonografskih cjelina, tipologije i stila pojedinih oltara, što je bilo posebno važno na lokalitetima na kojim su originalni oltari sredine 18. stoljeća u kasnijim razdobljima bili dekomponirani ili presloženi.

4. Metodologija istraživanja: determinacija, ubifikacija i provenijencija

Sredinom devedesetih godina 20. stoljeća, po završetku Domovinskog rata i prestanku neposredne ratne opasnosti, uslijedila je obnova redovne muzejske djelatnosti, djelomična obnova muzejskog postava i muzejskih zbirki, ali i zbrajanje neposrednih i posrednih ratnih šteta na kulturnim dobrima. Muzej grada Koprivnice nije bio na prvoj liniji bojišnice, ali je, kao i većina muzeja u to vrijeme bio potpuno nepripremljen na sklanjanje i zbrinjavanje muzejskih predmeta i muzejske dokumentacije. I dok smo pod sjenom nove staklene piramide iz 1989. godine koju je Ieoh Ming Pei projektirao kao novi aneks Louvrea, fascinirano promatrali otvaranje novih mogućnosti i reorganizaciju u radu europskih muzeja, neposredna ratna opasnost i zračne uzbune u Hrvatskoj uvjetovale su situaciju u kojoj su se nalogom Ministarstva kulture Republike Hrvatske 1991. godine u hrvatskim muzejima i baštinskim ustanovama osnivale *Radne grupe za baštinu*, a predmeti iz stalnih muzejskih postava i muzejskih spremišta zamatali u novinski papir i najrazličitije priručne materijale, pakirali u drvene sanduke, kartonske kutije i sklanjali u podrume i privremene, nepripremljene i potkapacitirane *ne-muzejske* prostore.

Sakralna zbirka, posebno osjetljiva polikromirana drvena skulptura, koja je već i ranije

56 Od posebne su važnosti bili tekstovi i knjige povjesničara Rudolfa Horvata koje su detaljno popisane u literaturi navedenih monografija.

Sl. 7. Konzervatorska istraživanja kulturne baštine, 5.1. Ljubo Karaman i Anđela Horvat u Koprivnici 1941. godine.

bila u vrlo lošem stanju, dodatno je stradala u poplavljenom podrumu muzeja. Osim plijesni i aktivnih insekata (imali smo ih sve!) kuckara (*Anobiidae*), potkornjaka (*Scolytidae*) i kornjaša-puderaša (*Bostrichidae*) koji su uzrokovali degradaciju strukture drveta koje je postalo osjetljivo i krhko, drvo se rasušilo, spajani dijelovi skulpture počeli razdvajati, što je uzrokovalo gubitak polikromije i propadanja bojanog sloja, bolusna i gipsana podloga polikromije i pozlate odvojile su se od nosioca, a boja i pozlata ljuštile su se do te mjere da je svaka fizička manipulacija bila opasna po predmete. Hitne preventivne mjere i konzervatorska istraživanja, koje je uz konzultacije s konzervatorima i restauratorima⁵⁷ između 1995. i 1998. provodila autorica ovog teksta, ukazali su potrebu za hitnim uklanjanjem nametnika, stabilizacijom drva i cjelovite konzervatorsko-restauratorske radove. Na temelju konzervatorskih istraživanja i analize stanja strukture drveta i nosioca polikromije, između 2000. i 2003. godine sastavljena je lista prioriteta i napisana prva *Studija slika i skulptura iz sakralne zbirke*, na temelju koje je licencirani konzervator-restaurator savjetnik Velimir Ivezić izradio plan potrebnih radova i procjenu troškova za svaki pojedini muzejski predmet. Pri izradi konzervatorske

57 Želimir Laszlo, Denis Vokić, Velimir Ivezić.

studije, nakon fotografiranja zatečenog stanja koje je analognim procesom 1998. godine snimio fotograf Marijan Jakupec (danas fotograf u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu), 2003. godine u Muzeju grada Koprivnice kao pomoćna znanstvena disciplina u istraživanju muzejskih predmeta, s naglaskom na predmete sakralne barokne umjetnosti, po prvi put je upotrebljena digitalna fotografija⁵⁸ koja je u konzervatorskim istraživanjima otvorila potpuno novu razinu istraživanja i gledanja muzejskog predmeta.

Usporedno s konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima i radovima na obnovi umjetnina sakralne zbirke Leandera Brozovića, nametnula se potreba arhivskih istraživanja i potreba sustavnog promišljanja o ikonografiji, autorima, porijeklu i provenijenciji pojedinih umjetnina u zbirci. U povijesti umjetnosti pojam *provenijencija* koristimo za bilježenje promjene smještaja i vlasništva pokretnih umjetnina. Utvrđivanje porijekla i vlasništva u muzejskoj je djelatnosti jasno definirana zakonska obveza, ali i temelj povijesnoumjetničkih istraživanja, što se na predmetima sakralne umjetnosti u Muzeju grada Koprivnice u drugoj polovini 20. stoljeća, nakon faze prikupljanja, nije sustavno provodilo. Utvrđivanje provenijencije oltarnih slika i skulptura i njihovog izvornog podrijetla i datacije počinje 1995. godine na temelju Brozovićevih zapisa i bilješki iz vremena njihovih akvizicija između 1946. i 1962. godine, ali i njegovog osobnog *Dnevnika mojih starina*⁵⁹ u kojem je od

58 Olympus E-1 je digitalni SLR fotoaparat koji je tvrtka Olympus predstavila 2003. godine. Bio je to prvi DSLR fotoaparat tvrtke dizajniran isključivo za digitalnu fotografiju i predstavio je FourThirds standard. E-1 je bio namijenjen profesionalnim fotografima i poznat je po svojoj robusnoj izradi, otpornosti na vremenske uvjete i izvrsnoj kvaliteti boja, što je autorica ovih redova prepoznala kao ultimativni standard novih muzejskih istraživanja.

59 Navedenu Brozovićevim rukopisom ispisanu bilježnicu kao vrijednu obiteljsku ostavštinu čuva obitelj Brozović iz Koprivnice. Ovom prilikom im zahvaljujem na višekratnom ustupanju iste, čime je omogućeno iščitavanje zanimljivih i slojevitih podataka od koji su, neki, posebno važni za utvrđivanje

1918. godine u kratkim crticama bilježio svoja razmišljanja i okolnosti pod kojima je došao do pojedinih predmeta. Utvrđivanje izvornog porijekla pojedinih umjetnina, usprkos nepotpunim podacima, bilo je moguće utvrditi zahvaljujući Brozovićevim bilješkama o mjestu i okolnostima u kojima su iste pronađene, ali i nesebičnoj pomoći, preporukama i savjetima kolega i stručnjaka barokista. Osim bilješki Brozovića, istraživanje je utvrdilo izvorno porijeklo oltarnih slika i skulptura tako što je analiziralo i interpretiralo brojne pisane izvore – od starije literature, izvješća kanonskih pohoda, računa i korespondencija, do inventarnih popisa, kataloga izložbi, monografskih studija, različite muzejske dokumentacije, stručnih članaka, grafičkih listova i starije dokumentarne fotografije. Zaključci o porijeklu predmeta, imenu autora i godini nastanka izvedeni su i na temelju inventarnih brojeva, oznaka te natpisa zatečenih izravno na umjetninama.

5. Rezultati radova: Stjepan Severin

Severin je djelovao tridesetak godina, otprilike od sredine trećeg desetljeća do sredine pedesetih godina 18. stoljeća. Brojne narudžbe na prostranom teritoriju svjedoče da je bio cijenjen i popularan majstor, koji je nadmašio ostale pokrajinske kipare te regije i bio osobito tražen u široj okolici Križevaca (i Koprivnice op.a.).⁶⁰ Na autorstvo Stjepana Severina skrenula mi je pozornost Doris Baričević u neformalnom razgovoru u kojem se 1995. godine interesirala o stanju (tada još bezimernih) drvenih baroknih kipova za koje je u svojem radu iz 1987. godine već navela mogućnost autorstva ovog domaćeg baroknog majstora. Iste je osobno vidjela još sredinom sedamdesetih godina susretljivošću tadašnjeg direktora Muzeja grada Koprivnice, profesora Franje Horvatića, na temelju čega u znanstvenom radu Dominus Sculptor S. Severin Crisiensis navodi: *Kopriv-*

Sl. 8. Snimanje zatečenog stanja i priprema muzejske dokumentacije za izradu konzervatorske Studije i cjelovite konzervatorsko-restauratorske radove.

*nički muzej čuva ostatke glavnog oltara tamošnje kapele sv. Florijana iz 1742. g. s ostacima oltarne arhitekture, koja je sa svake strane imala po tri tipična Severinova četvrtasta stupa s ornamentiranim okomitim užljebinama, a uz i četiri kipa s toga oltara.*⁶¹

Vitki četverouglasti stupovi s vertikalnim užljebnjima duž kojih teku nizovi vegetabilnih motiva, nizovi obješenih cvjetova i stilizirani trostruki listovi akantusa, pozlaćeni i naglašeni polikromijom kakvu nalazimo na sačuvanoj oltarnoj arhitekturi oltara Svetog Florijana u koprivničkom muzeju, kao glavni ukras oltarne arhitekture nalazimo na oltarima u Virju i Novigradu Podravskom. Oltarni retabli građeni su u širinu, s naglašenom dubinom srednjeg djela na mjestu kojeg se nalazi oltarna pala, dok se bočne strane tektonski razvijaju u širinu, s prostorom interkolumnija u kojem su smješteni pojedinačni kipovi svetaca koji su po pravilima ikonografije suprotstavljeni u parovima. Kod koprivničkog oltara to su parovi svetih vitezova (Florijan – Juraj), odnosno svetih otaca, biskupa iz vremena ranog kršćanstva (Ambrozije – Augustin) koji s djelomično očuvanom oltarnom arhitekturom čine homogenu cjelinu oltarnog retabla čiji je izgled središnjeg dijela na temelju komparativne analize s oltarima u Virju i Novigradu Podravskom

provenijencije pojedinih umjetnina.

60 BARIČEVIĆ, Doris: Navj. dj., 85.

61 Baričević, Doris: Isto, 92.

moгуće rekonstruirati.

Iz Novigrada Podravskog u koprivničkom muzeju se čuvaju dvije lijepe svetice okrunjene dijademima, vitke i tanke, odjevene u raskošne haljine. Tipičan su primjer Severinovih svetica velikašica. Kako stilom i načinom odgovaraju skulpturama s oltara nekadašnje župne crkve Svete Klare (1745. – 1747.), za pretpostaviti je da su, prilikom preseljenja Severinovih oltara u novosagrađenu zidanu crkvu manjih dimenzija bili maknuti s oltara.

Druga važna skupina Severinovih kipova u Muzeju grada Koprivnice je ona iz drvene kapele Svetog Stjepana Kralja u Torčecu. Sačuvani kipovi torčanskih oltara (baš kao i oni drnjanskog oltara koji se čuvaju u Muzeju za umjetnost i obrt) također čine homogenu tipološku cjelinu, spominju se u opisima vizitatora. Sveti kraljevi u oklopima i vojnim uniformama, uz svetice velikašice, pripadaju omiljenim svetačkim likovima Stjepana Severina. Iako pripadaju cjelini, nisu sačuvani u izvornom obliku tako da ikonografski program možemo samo pretpostaviti na temelju opisa vizitatora crkve. I dok se sveti Stjepan Kralj još uvijek nalazi na oltaru novo zidane crkve u Torčecu, sveti kraljevi Emerik i Ladislav se, uz svete redovnike Ivana Evanđelistu i Ivana Redovnika (možda Ivan od Mathe, osnivač Reda Presvetog Trojstva za otkup zarobljenika?) nalaze u koprivničkom muzeju, dekomponirani i potpuno ogoljeni, s jedva vidljivim tragovima polikromije i pozlate koje je detektirala i dokumentirala posljednja restauracija Velimira Ivezića, baš kao i tri okrunjene svetice u pratnji, što je tipično za Severinov ikonografski program. Sveta Barbara i Sveta Katarina, pripadaju njegovim uspješnijim ostvarenjima manjeg formata i elegantnih proporcija. Odjevene u ornamentirani stezник, široki pojas stegnut u struku i drapirani plašt, svetice uskih ramena i bokova, dugačkih tankih ruku, duguljastog lica i krupnih očiju tipičan su primjer Severinovih svetica. Osim stilizirane fizionomije, prepoznatljivo je Severinovo oblikovanje kose razdijeljene po sredini glave, s finim uvojcima i pramenovima koji padaju niz vrat i ramena.

Broj očuvanih skulptura Stjepana Severina u koprivničkom muzeju primjer je cjelovito sačuvanog opusa koji otkriva plodnog i inovativnog kipara baroknog razdoblja koji bi bez terenskog djelovanja dr. Leandera Brozovića na evidentiranju i dokumentiranju pokretne i nepokretne baštine najvjerojatnije propao ili nestao, što je u kontekstu najstarije muzeografije koprivničkog muzeja posebno važno, a Severinova skulptura vrijedan primjer pokrajinskog baroka.

6. Završna misao

Od samog početka rada na Zbirci sakralne umjetnosti Muzeja grada Koprivnice, osim konzervatorskih istraživanja, restauracije i spašavanja muzejskih predmeta koji su bili u izrazito lošem stanju, postojala je ideja o sistematizaciji prikupljene građe, stalnom muzejskom postavu i izradi publikacije (kataloga zbirke) koja će predstaviti predmete sakralne umjetnosti Muzeja grada Koprivnice, ali i kontekst prostora i vremena sakralnog slikarstva i kiparstva kao pokretne kulturne baštine Koprivnice i koprivničke Podravine. Prva inicijativa o traženju sredstava za obnovu sakralne baštine Muzeja grada Koprivnice u jesen 1995. godine polučila je negativan odgovor (kao i ona u jesen 1997. godine), no ideja o zbrinjavanju sakralne zbirke postavila je jasne smjernice i sistem daljnjih istraživanja pokretne i nepokretne sakralne baštine Koprivnice i okolice. Prvi vidljivi rezultati na temelju istraživanja ostvareni su 2003. godine kada je Ministarstvo kulture Republike Hrvatske osiguralo ugovore o financiranju i prva sredstva za Program cjelovitih konzervatorsko-restauratorskih radova na polikromiranoj drvenoj plastici iz fundusa Muzeja grada Koprivnice: Sveta Barbara iz

Legrada⁶², glava Krista⁶³ i anđelčića⁶⁴ iz Koprivnice, dvije svete iz Torčeca⁶⁵,⁶⁶ i kartuša Svete Barbare⁶⁷ te Program cjelovitih konzervatorsko-restauratorskih radova na oltarnoj pali Svetog Florijana⁶⁸ što je ujedno i službeni početak radova na istraživanjima, konzervatorsko-restauratorskim radovima i djelomičnoj rekonstrukciji baroknog oltarnog retabla Svetog Florijana, 1738. – 1742. godine, za Koprivnicu najznačajnijeg kasnobaroknog rada domaćeg baroknog majstora oltara Stjepana Severina (c.1700. – 1760.) kao raritet nestalih i zaboravljenih baroknih interijera.

Summary

Leander Brozović's Sacred Collection and the Museum of the City of Koprivnica

This paper explores the artifacts from the museum's earliest era and the contributions of its founder, the first curator and director of the Museum of the City of Koprivnica, Dr. Leander Brozović. It draws upon an analytical catalogue of the sacred collection, which was established during the museum's initial phase, early acquisitions, and records maintained by Brozović in diary form, even prior to the museum's formal inauguration on November 12, 1945. The analytical catalogue of the sacred collection provides fundamental details regarding the period and provenance of the items, forming the foundation for the museum's activities leading up to the preparation of materials for the museum's first permanent display in 1951. For Brozović, this process extended over a little more than seven years. Early field investigations of both tangible and intangible cultural heritage, with particular emphasis on artworks and historical landmarks (conducted by Brozović for commission purposes as well as for the nascent Koprivnica museum), are referenced during World War II and the immediate post-war period. During this time, Brozović collaborated closely with Zagreb-based conservators (including Artur Schneider, Tihomil Stahuljak, Anđela Horvat, Ljubo Karaman, and others) in documenting, cataloguing, and photographing cultural monuments in the Koprivnica district. According to the notes made by Leander Brozović and Tihomil Stahuljak and photographs dating from 1941 and 1943, it is clear that the concept of a museum existed even before its official establishment, as early as the World War II period.

62 Inv. broj 9131: skulptura Svete Barbare s deambulatorija (lijevo) glavnog oltara Presvetog Trojstva u Legradu, 1782., opus baroknog majstora Matije Loebela, 1780. – 1783.

63 Inv. broj 656: glava Krista s Kristovog Groba iz Franjevačkog samostana u Koprivnici, 18. – 19. stoljeće.

64 Inv. broj 657 skulptura anđelčića u zlatnoj tunici, 18. stoljeće.

65 Inv. broj 9125: Sveta Barbara iz Torčeca (glavni oltar iz kapela Svetog Stjepana Kralja), 18. stoljeće – Stjepan Severin.

66 Inv. broj 9126: Sveta Katarina iz Torčeca (glavni oltar iz kapela Svetog Stjepana Kralja) 18. stoljeće – Stjepan Severin.

67 Inv. broj 381: kartuša Svete Barbare (tabula lignea), 18. stoljeće.

68 Inv. broj 8746: Oltarna pala Svetog Florijana iz Koprivnice, 1738. (glavni oltar iz zavjetne kapelice Svetog Florijana s Florijanskog trga u Koprivnici).

Literatura i izvori

- BARIČEVIĆ, Doris: *Dominus sculptor Stephano Severin Crisiensis*. // Peristol: Zbornik radova za povijest umjetnosti, XXX., 1, 1987., 81–102.
- BRDARIĆ, Franjo: *Arhidakonat komarnički 1334. – 1934.* // Časti i dobru zavičaja (ur. Blaž Madjer), Zagreb: 1937.; Novigrad Podravski: OŠ Novigrad Podravski, 1992., pre-tisak
- BRDARIĆ, Franjo: *Arhidakonat komarnički 1334. – 1934.* // Podravski zbornik 19/20. (ur. Franjo Horvatić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1993., 83–106.
- BROZOVIĆ, Leander: *Iskaz darovatelja Muzeju grada Koprivnice*. // Zbornik Muzeja grada Koprivnice, I., Svezak 1, 2, 3, Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1946.
- BROZOVIĆ, Leander: *Iskaz darovatelja Muzeju grada Koprivnice*. // Zbornik Muzeja grada Koprivnice, II., Svezak 4, 5, 6, Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1947.
- BROZOVIĆ, Leander: *Građa za povijest Koprivnice*. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1978.
- HORVAT, Anđela: *Prilog poznavanju nestale drvene arhitekture s područja kotara Koprivnice*. // Bulletin Zavoda za likovne umjetnosti JAZU, IX, 1–2., 1961., 14–34.
- <https://dizbi.hazu.hr/?pr=i&id=201271>
- HORVAT, Anđela: *Spomenici kulture SZ Hrvatske – njihova rasprostranjenost i opća valorizacija*. Zagreb: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 1971.
- HORVAT, Anđela: *Između gotike i baroka*. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti, 1975.
- HORVAT, Anđela: *O baroku u srednjoj Podravini*. // Podravski zbornik 3/1977 (ur. Franjo Horvatić). Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1977., 203–228.
- HORVAT, Anđela: *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*. Zagreb: grupa izdavača, 1982.
- HORVAT, Anđela et al.: *Barok u Hrvatskoj*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1982.
- HORVAT, Rudolf: *Hrvatska Podravina*. Zagreb: Matica hrvatska; Pramatica K. D. Petar Kvaternik i drugovi, 1933.
- HORVAT, Rudolf: *Rimokatoličke župe u Hrvatskoj Podravini: Drnje*. // Hrvatska prošlost, Zagreb: Kulturno-historijsko društvo Hrvatski rodoljub, 1941., 9–12.
- HORVAT, Rudolf: *Povijest slobodnog i kr. grada Koprivnice*. Zagreb, 1943.
- GRUPA AUTORA: *Koprivnica, grad i spomenici*. Zagreb: IPU, 1986.
- IVEZIĆ, Velimir: *Konzervatorsko-restauratorska istraživanja i radovi na obnovi dijela artefakata zbirke sakralne umjetnosti Muzeja grada Koprivnice u 2005. godini*. // Podravski zbornik 31. (ur. Dražen Ernečić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2005., 82–100.
- JALŠIĆ, Draženka: *Od gotike do barokne obnove grada*. // Koprivnica, izabrane teme Koprivnica: Nakladna kuća dr. Feletar, 1995., 62–81.
- JALŠIĆ, Draženka: *Museum dr. Leandera Brozovića: O 100. obljetnici rođenja osnivača Muzeja*. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1997.
- JALŠIĆ, Draženka: *Museum i akvizicije dr. Leandera Brozovića*. // Vijesti muzealaca i konzervatora, 3–4., 1998., 74.
- JALŠIĆ, Draženka: *Dostignuća muzeološke i galerijske djelatnosti u vrijeme dr. Leandera Brozovića*. // Podravski zbornik 1998/1999 (ur. Hrvoje Petrić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1999., 75–98.
- JALŠIĆ, Draženka: *Povijesni zapisi i legenda o štovanju Čudotvorne Majke Božje Molvarske*. Župa i općina Molve: Izabrane teme, Koprivnica: Mali Princ, 1998., 132–155.
- JALŠIĆ Ernečić, Draženka: *Urbanizam, svjetovni i sakralni spomenici arhitekture i plastike sela Torčec*. Povijest Torčeca, Torčec: Društvo za povjesnicu i starine; Koprivnica: Nakladna kuća dr. Feletar, 2000., 111–126.
- JALŠIĆ Ernečić, Draženka: *Sakralni spomenici Novigrada Podravskog*. Općina Novigrad Podravski – Izabrane teme, Koprivnica: Nakladna kuća dr. Feletar, 2001., 176–188.
- JALŠIĆ, Ernečić, Draženka: *Koprivnica javno i privatno 1997. – 2024.: Pleoaje za planiranje, komponiranje i dekomponiranje stalnog muzejskog postava*. // Podravski zbornik 2024. (ur. Vesna Peršić Kovač), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2024., 115–129.
- JALŠIĆ Ernečić, Draženka: *Kulturno-povijesni spomenici i tradicijska arhitektura Općine*

- Drnje. Općina Drnje – Izabrane teme, Samobor: Izdavačka kuća Meridijani, 2025., 200–221.
- JALŠIĆ Ernečić, Draženka: *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti Općine Legrad*.
  - Općina Legrad – Izabrane teme, Samobor: Izdavačka kuća Meridijani, 2025., 218–267.
  - MAGJER, Blaž: *Časti i dobru zavičaja. Zagreb: 1937.*
  - VAN MENSCH, Pieter: *Towards a Methodology of Museology*. Doktorska disertacija na Sveučilištu u Zagrebu, Zagreb, 1993.
  - Arhiv Muzeja grada Koprivnice: Arhiv kustosa (studijski); Dokumentacija konzervatorsko-restauratorskih istraživanja i radova; Elaborati i izvješća konzervatorsko-restauratorskih istraživanja i radova; Fototeka; Zbirka fotografske dokumentacije
  - BROZOVIĆ, Leander: Inventarna kartoteka muzejskih predmeta (stara), Muzejska dokumentacija Muzeja grada Koprivnice, 1946. – 1962.
  - BROZOVIĆ, Leander: Dnevnik Muzeja grada Koprivnice, Muzejska dokumentacija, Svezak 1.
  - 1947. – 1954.
  - BROZOVIĆ, Leander: Dnevnik Muzeja grada Koprivnice, Muzejska dokumentacija, Svezak 2.
  - 1955. – 1966.
  - BROZOVIĆ, Leander: Dnevnik Muzeja grada Koprivnice: Popis knjiga, tiskopisa, rukopisa, slika, crteža i fotografija, Muzejska dokumentacija, Svezak 3, 1947. – 1966.
  - IVEZIĆ, Velimir: Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istraživanja i radova na slikama i skulpturama iz zbirke sakralne umjetnosti Muzeja grada Koprivnice. 2003., 2005., 2007., 2008., 2010., 2012.
  - JALŠIĆ Ernečić, Draženka: Studija i komparativna istraživanja na umjetninama iz sakralne zbirke Muzeja grada Koprivnice. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2003., Rukopis
  - JALŠIĆ Ernečić, Draženka: Analitički inventar sakralne umjetnosti u zbirkama i fondovima Muzeja grada Koprivnice. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2025., Rukopis
  - Kanonski pohodi Komarničkog arhidakonata, Zagreb: Nadbiskupski arhiv
  - Spomenica rkt. župa Drnje, Legrad, Močile i Novigrad Podravski
  - Zbirka fotografske dokumentacije Službe za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske